

GÖNÜLLÜLÜK, DİN VE DİN EĞİTİMİ

Remziye EGE*

Özet

Bu makalede “gönüllülük” kavramı din eğitimi ve din hizmetleri çerçevesinde ele alınmıştır. Gönüllülüğün tanımı, uygulama alanları ve gönüllü olmanın sebepleri üzerine odaklanarak, gönüllülüğün din, din eğitimi ve din hizmetleri ile ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği araştırılmıştır. Bazı çalışmalar, dinin, gönüllü davranışı olumlu etkilediğini ve dindar insanların dindar olmayanlara nazaran gönüllü olmaya daha eğilimli olduklarını ortaya koymuştur. Bu makale aynı zamanda gönüllülük ve din eğitiminin uygulama yönü arasındaki ilişkilere dair örnekler ve bazı öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Gönüllülük, Din, Din Eğitimi ve Din Hizmetleri

Abstract

Volunteerism, Religion And Religious Education

This article aims to argue volunteerism in the framework of religious education and religious services. Focusing primarily on volunteerism in the context of its definition, its fields of applications, and the reasons for becoming a volunteer, this article analyzes the question as to whether volunteerism can be correlated to religion, religious education and religious services. Some research have determined that the religion effects volunteeristic behavior positively and religious people more likely to volunteer than others. The article also presents some examples about the relations between volunteerism and religious education from practical aspect and introduces proposals.

Keywords: Volunteerism, Religion, Religious Education and Religious Services

*“Gönüllülük bir seçim değildir, bir sorumluluktur.”
Ashley E. Hyder*

Giriş

İnsan kendi hayatını inşa etme ve kendini geliştirme sorumluluğu olan bir varlıktır. Hayatın çeşitli alanlarında, benimsediği çeşitli din ve/veya ideolojilerin

* Öğr.Gör.Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
remziyece@gmail.com

belirlediği ilkelere ve öğütlere uygun bir biçimde oluşturduğu dünya görüşüne göre bu sorumluluğunu yerine getirmektedir. İslam dini'nin en önemli öğütlerinden biri "yardımlaşma ve dayanışma" üzerinedir. Bu yüzden kendini Müslüman ve hatta "dindar Müslüman" olarak tanımlayan bireyler, yardımlaşmanın ve dayanışmanın türlü yollarıyla bu öğüdü yerine getirmeye istekli davranmaktadırlar. Kuranikerim'de yer alan pek çok öğüt ve İslam'ın esaslarından sayılan çeşitli ibadetler –zekât gibi-, bu bireylere yol göstermektedir. Maddi yardımlaşma ve dayanışmanın bireyleri her anlamda birbirine yakınlaştıran mucizevî bir etkisi vardır. Huzurlu, mutlu ve müreffeh bir toplum arzusu ve bilinciyle yaşayan bireylerin birbirlerine yardım etme ve kendilerinde olanı gönülden verme sorumlulukları vardır. Bu sorumluluk Hz. Muhammed'in "Müminleri, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet etmeye, birbirlerine şefkat göstermeye tıpkı yek bir vücut gibi görürsün; onun bir uzvu rahatsızlansa, diğer uzuvlar uykusuzluk ve hararetle onun rahatsızlığına ortak olurlar."¹ sözüyle pekiştirilmiştir. Yardımlaşmanın yelpazesini çok geniş tutan İslam anlayışı şu hadis ile şekillenmiştir: "Her Müslüman'ın sadaka vermesi gerekir" buyuran Hz. Muhammed'e: "Ya bulamayan olursa?" diye sorulduğunda "Eliyle, çalışır, hem şahsı için harcar, hem de tasadduk eder" cevabını verdi. "Ya çalışacak gücü yoksa?" diye sorulduğunda "Bu durumda, sıkışmış bir ihtiyaç sahibine yardım eder" dedi. "Buna da gücü yetmezse?" dendiğinde "Marufu veya hayrı emreder" dedi. "Bunu da yapmazsa?" diye tekrar sorulunca: "Kendini başkasına kötülük yapmaktan alıkoymaz. Zira bu da bir sadakadır".²

"Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir Müslüman'ı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu Kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslüman'ın ayıbını örterse, Allah da kıyamet günü onun ayıbını örter."³ hadisiyle de, insanlar arası ilişkilerin, insan-Allah ilişkisinin yönünü belirleyeceğine işaret etmiştir. İnsanlar arası ilişkilerde din kardeşliğinin ön plana çıkarıldığı bu hadislerle birlikte, diğer dinlere mensup insanlar ile ilişkilerin belirlenmesinde de Hz. Muhammed'in örnek kişiliğine başvurulabilir. O, Medine'de çok dinli ve çok kültürlü bir ortamda yaşarken de kimenin zarara uğramayacağını teminat altına almıştı. Bu şekilde hangi dine mensup olursa olsun, bir arada yaşayan insanların, bir arada yaşama kültürünü geliştirmelerine örnek olmuştu. Onun şahsında tüm inananlara Kuranikerim'in öğüdü şöyle olmuştu: "Ey inananlar, sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydukları için bir topluluğa karşı beslediğiniz kin, aşırı gitmenize neden olmasın; iyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın, günah ve aşırı gitmede yardımlaşmayın."⁴ Esasen İslam'ın yardımlaşma ve dayanışma anlayışını oluşturan en temel ilkelerden biri:

1 Buhârî, "Edeb", 27; Müslim, "Birr", 66.

2 Buhârî, "Zekât", 30, (2, 121); "Edeb", 33 (7, 78); Müslim, "Zekat", 55 (Hd.1008) 1, 699.

3 Ebû Dâvûd, "Edeb", 46; Tirmizi, "Hudud" 3; Buhârî, "Mezâlim", 3; "İkrah", 7; Müslim, "Birr", 58.

4 Maide, 5/2.

“Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça tam hayra erişemezsiniz”⁵ ayetiyle belirlenmiştir. Buradaki “harcamak” ifadesini malını, zamanını, enerjisini vs. harcamak gibi bütün çağrışımlarıyla birlikte düşünmek gerekir.

Bu makalenin konusu, çok çeşitli yollarla gerçekleştirilebilecek bir niyetler ve eylemler dizisi olan yardımlaşmanın ve dayanışmanın “gönüllülük” çerçevesinde tartışılması üzerinedir. Teorik olarak ele alınacak konuya esas teşkil eden kavram “gönüllülük” kavramıdır. “gönüllülük” kavramı gönüllü organizasyonlar içerisinde, bireylerin bilinçli tercihleriyle ortaya çıkan ve daha çok Amerika’da yaygın bir kullanım alanına sahip olan bir kavram olarak ele alınmıştır. Bu kavram incelendikten sonra din eğitiminin gönüllülük bilinci oluşturmada etkisi olabilir mi, sorusu üzerinde durulmuştur ve bazı öneriler getirilmiştir.

Gönüllülük nedir?

Gönüllülük, bireylerin çıkar gözetmeksizin, zamanlarını, enerjilerini, bilgi ve becerilerini, kaynaklarını ve birikimlerini, kendi özgür iradeleriyle “öteki”lerin yararına kullanma eğilimi olarak belirlenebilir.⁶

Gönüllülük bir organizasyon işidir. Devlet yönetimi ve yerel yönetimlerin kendi içlerinde oluşturdukları birimler yoluyla veya sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gönüllü hizmetler yürütülmektedir. Doğal afetlerde, danışmanlık ve eğitim hizmetlerinde, kütüphanelerde, parklarda ve dinlenme alanlarında, itfaiye hizmetlerinde, yardımlaşma kurumlarında ve insani ihtiyaçların belirdiği diğer tüm alanlarda gönüllülükten söz etmek mümkündür.

Gönüllülük bir boş zamanları değerlendirme faaliyeti olarak algılanmamalıdır. Gönüllü işlerde görev almayı taahhüt eden bireyler organizasyonun belirlediği çerçevede belli bir sistem içerisinde faaliyetlerini sürdürmeye söz vermişler demektir.

Gönüllülük ile kendiliğinden bir yardımlaşma davranışı arasında bir farklılık olmalıdır. Gönüllülük bu yardımı karşılıksızlaştıran ve iş edinen bir durumu çağırır. Uzun süreli bir doğası olan gönüllülük bir yaşam tarzı ve bilincidir.

Gönüllü kimdir?

Gönüllü kavramına dair pek çok tanımın ortak yanları bir araya getirildiğinde, yukarıda ele alınan gönüllülük tanımı içerisinde yer bulan bireylerden söz edildiği ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir beklenti ve kâr amacı gözetmeksizin, çıkarsız bir şekilde, herhangi bir organizasyon çerçevesinde, zamanını, donanımını ve enerjisini kullanan bireylere gönüllü denir.

5 Al-i İmran, 3/92.

6 <http://www.answers.com/topic/volunteerism>;
<http://www.ipsr.sc.edu/publication/Volunteerism%20FINAL.pdf> (07.07.2011).

Gönüllü bireyler, bireysel ve sosyal yönden gelişime açık bireylerdir. Bireysel ve ekip olarak çalışmanın sorumluluğunu alabilirler. Gönüllülüğün tam bir adanmışlık gerektirdiğini ve problem değil çözüm üretme odaklı olmak gerektiğini bilirler.

Gönüllü, diğerlerine ışık tutan, onların ihtiyaçları hakkında bilinçli olan ve bunun için bir şeyler yapmaya istekli olan insandır.

Gönüllü, ötekilerin mutluluğu için bir şeyler yapan insandır. Yapmakla yükümlü olduğundan fazlasını isteyerek ve sevinçle yapabilen insandır.

Gönüllülüğün faydaları nelerdir?

Gönüllülük önemli ölçüde ekonomik tasarruf sağlar. Esasen devletin bireylerden belli karşılıklarla aldığı hizmetlerin, karşılıksız bir şekilde gerçekleştirilmesi mali bakımdan önemli bir rahatlık demektir. Diğer yandan gönüllü faaliyetler yoluyla bireyler karar alma mekanizmasına doğrudan dâhil olurlar. Çünkü onlar gerçekleştirdikleri gönüllü faaliyetler yoluyla gündelik hayatın içerisinde ne olup bittiğine, ihtiyaçlara ve problemlere ilk elden tanıklık ederler. Bu, onların çözüm arayışları ve karar alma sürecinde söz sahibi olmalarına giden yolu açar. Gönüllülüğün zorlama olmaksızın ve kapasiteye dayalı bir faaliyet alanı olmasından dolayı, zorunlu profesyonel işlerden daha kaliteli sonuçlar elde edilebileceğini de eklemek gerekir.⁷

Gönüllülüğün gönüllü bireyin bizatihi kendisi için de faydalarından söz etmek mümkündür. Gönüllü çalışmalar bireyin motivasyonunu olumlu yönde etkiler. Kendi motivasyonunu elde etmenin yanı sıra başkalarını motive etmekte de belirli bir beceri kazanır. İnsanlara ve çevresine karşı daha hassas olur. Kendi kapasitesinin farkına varır ve onu kullanma konusunda istekli olur. İletişime, gelişime ve değişime açık olur. Yeni şeyler öğrenme, yeni insanlarla karşılaşma, yaptığı çalışmalardan memnuniyet duyma ve mutlu olma gibi kazanımları olur.⁸

Gönüllü çalışma alanları ve faaliyetleri nelerdir?

Eğitim veya eğitmenlik, bağış toplama, hizmet materyallerini biriktirme, bir araya getirme ve dağıtma, bakım ve taşıma hizmeti sağlama, danışmanlık veya idari işler gönüllü çalışma alanları arasında yer alır.⁹

Gönüllü işlerin yapısı nasıldır?

Gönüllü işler de idari işler gibi çoğunlukla yapılandırılmış ve formel bir işleyişe sahiptirler. Ama yapılandırılmamış ve informel olanları da vardır. Bu ça-

7 <http://www.ipspr.sc.edu/publication/Volunteerism%20FINAL.pdf> (07.07.2011).

8 http://www.bedd.org.tr/?p_id=44 (07.07.2011).

9 <http://www.csv.org.uk/volunteering/mentoring-befriending> (07.07.2011).

İşmalar bazı farklı modellerle sınıflandırılmıştır: plansız, doğaçlama gönüllülük, dışarıdan takviye veya dahili yönetim modeli, merkezileştirilmiş ve merkezileştirilmemiş model bunlardan bazılarıdır.

Planlanmamış, doğaçlama gönüllü işler, bir probleme veya bir ihtiyaca hemen cevap verebilecek şekilde gerçekleşir. Bu hem en hızlı hem de en ekonomik bir şekilde işleyen süreçleri kapsar. Hem kalıcı çözümler için oluşturulacak mekanizmalara yardımcı olur, hem de o andaki ihtiyaca cevap verir.

Dışarıdan takviye veya dahili yönetim modeli bir ortaklığı ortaya koyar. Bu ortaklık gönüllü bir organizasyon ile devlet kurumları arasında gerçekleşen bir ortaklıktır. Bu da profesyonellik ile gönüllülük arasında bir durumdur. Türkiye için Kızılay buna iyi bir örnektir.

Merkezileştirilmiş model aslında gönüllüler için etkili bir çalışma planı sunan ve belli bir merkezden yönetilen gönüllü işlerden söz eden modeldir. Kaynakların daha iyi kullanılması, bilgi oluşturma ve paylaşmanın daha sistemli ve düzenli yürütülmesi bakımından bu model gönüllüler için pek çok fayda sağlar.

Merkezileştirilmemiş model ise daha çok herhangi bir birimin kendi içinde oluşturabileceği kendi belirlediği programlarla yürüttüğü gönüllü işleri çağrıştırılmaktadır. Burada ilgili birim kendi programını belirlemede kontrol sahibidir ve esnek davranabilir.¹⁰

Gönüllülüğün nedenleri nelerdir?

Yapılmış bazı araştırmalara göre insanların önemli bir çoğunluğu gönüllülüğün kendi toplumları için çok önemli olduğuna inandıklarını beyan etmişlerdir. Yine önemli bir çoğunluğu da, gönüllü işlerin gönüllülerin kendilerini iyi hissetmelerine yol açtığını düşündüklerini ortaya koymuştur. Muhtaç insanlara acımak, gönüllü çalışılacak işlere ilgi duymak, varlık hakkında yeni bir bakış açısı kazanmak gibi nedenler de gönüllülerin ortak ifadelerini ortaya koymaktadır. Gönüllülük faaliyetleri yoluyla bireyler kendilerine yeni bir sosyal çevre edinebilirler. Bu gönüllü faaliyetlerin sosyalleşme ihtiyacına da cevap verdiğini gösterir. Gönüllü bireyler kendi bilgi ve becerilerini işe koşmakla beraber, yeni bilgi ve beceriler edinmek ve bunları paylaşmak da istiyor olabilirler. Bu da gönüllülüğün nedenlerinden biri olarak sayılabilir.

Gönüllü olarak çalışmak, kendi hediyesini kendi içinde taşıyan bir durumdur.¹¹ Karşılıklı iş yapmak, yaptığının karşılığını almak, zamanını ve enerjisini

10 *Volunteerism: Benefits, Incidence, Organizational Models, and Participation in the Public Sector* Richard D. Young <http://www.ipspr.sc.edu/publication/Volunteerism%20FINAL.pdf> (07.07.2011).

11 Stephan Meier and Alois Stutzer, *Is Volunteering Rewarding in Itself?*, September 6, 2006 http://www.wvz.unibas.ch/fileadmin/wvz/redaktion/wipo/Alois_Stutzer/Volunteering_Economica.pdf (07.07.2011).

“boşuna” harcamamak için mutlaka “maddi” bir karşılık peşine düşmek, bu hediye mahrum olmayı netice verir. Birey bir kez bu “iyi olma hali”ni yaşarsa, daha sonraki karşılaşmalarında da bu duygunun motivasyonu hareket etmeyi alışkanlık haline getirir. Yapılan araştırmalar gönüllü çalışanların çalışmayanlara oranla hayatlarından daha memnun olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu memnuniyeti maddi karşılıktan çok daha ötelere taşıyan şey, iyi olma halini içinde barındıran hediyedir.¹²

Ötekilere yardım etmek bizatihi insanların hoşuna giden bir eylemdir. Aynı zamanda gönüllü işler yapmaktan hoşlanabilir, örneğin itfaiyede gönüllü olarak çalışanlar, itfaiye işlerinden bizzat hoşlanıyor olabilirler. Bu da onları yaptıkları şeyden memnuniyet konusunda bir doyum sağlar. İnsanlar aynı zamanda gönüllü çalışmalardan yararlananlar için işe yarar olmayı umursamaktadırlar.

İnsan zengin bir iç dünyasına sahip olan bir varlıktır. Kendi varlığındaki zenginlikleri ortaya çıkarmaya ve onları hayatın gerçekliği içerisinde canlandırmaya eğilimlidir. Bu zenginliğin dışarıya yansımaları için fırsatlar yaratılmıştır. Gönüllü çalışmalar bu eğilimlerin gerçekleştiği fırsatları sunar.

Gönüllülük nasıl davranışa dönüşebilir?

Gönüllülük bir anlayış işidir. Bu anlayışa sahip olmak için toplumun her birinde bu anlayışı doğru bir biçimde anlatacak, öğretecek ve teşvik edecek unsurların var olması gerekir. Ailede başlayan bu süreç, eğitim kurumları ve ilgili bütün kurumların sorumluluğunu gerektirir. Çocuk hayat için ilkelerini ve değerlerini geliştirirken ailesinden ve toplumdaki edineceği sağlıklı bilginin yanı sıra doğru rol modelleri ile de gönüllü çalışmaların değerini kavrar. Bilinç oluşturmada ve davranış geliştirmede bireylerin olumlu duygularının olumlu faaliyetler yoluyla kanalize edilmesi için gerçekleştirilen her çaba değerlidir.

Gönüllü çalışmalar için duyguların dilinden yararlanmak gerekir. Mutluluk insanların hayat amacını da belirleyen en önemli duygulardan biridir. İnsan mutluluk arayışıyla hayatını yaşar. Çeşitli dünya görüşleri mutluluğa ulaşma yolları oluşturmuşlardır. Bu yolları doğru ya da yanlış olarak değerlendirmeden, bireyin anlık elde ettiği hazlardan, kişiliğine yansıyan ve onu tanımlayan süreçlere kadar her şey olarak belirlemek mümkündür. Bu durumda bireyin mutlu olmak için ne yaptığı, nasıl yaptığı ve niçin yaptığını araştırılırsa herkesin kendi dünya görüşüne göre mutluluk anlayışının farklılaştığını görmek mümkündür. Yeryüzündeki insan sayısı kadar mutluluk anlayışı vardır. Mutluluk anlayışı ve arayışı aynı zamanda bireylerin hayat anlayışını ve anlam arayışını da belirler. Bütün farklılıklarıyla birlikte, genel olarak bu anlayışlara göre, mutlu insan, daha çok başkalarının mutluluğu için çabalar. Başkalarının mutluluğu için çabalayan insan da daha mutlu olur. Bu iki durum birbirini besler. Dolayısıyla mutluluk arayışı çabalarını da, gönüllülüğü ortaya çıkaran ve besleyen süreçlerden biri olarak görmek mümkündür.

İnsan yaptığı şeylerin sonuçlarını görmeye başladığında özellikle toplumda nasıl bir dönüşüme yol açtığını fark etmeye başladığında daha istekli hale gelebilir. İnsanların sosyal sorumluluk alabilmeleri bunun sonuçlarını görmeye doğru orantılıdır. Sonuçlar bireylerin özgüvenlerine katkıda bulunduğu gibi yapılan çalışmaların devam ettirilmesindeki motivasyonu da sağlar. O halde gönüllü çalışmaların sonuçlarını almak da olumlu duyguların pekişmesi ve davranışa dönüşmesinde rol oynamaktadır.

İnsan bencilce duygularından arındığı sürece kendi varlığını diğer varlıklar arasında ve onlarla birlikte anlamlandırabilir. Özgecil duygularını beslemeye ve çoğaltmaya yönelik davranışlar İslam geleneğinin “gönülden verme”, “karşılıksız verme” gibi formülleriyle kayıt altına alınmıştır. Bu davranışların altında yatan duyguyu çocukluk çağlarından itibaren canlı tutan, bu duyguların eylemlerine yol vererek onların oluşturduğu hazzı yaşayan bireylerde özgecil davranmak her zaman ağır basar. Böyle insanlar sanki yaratılıştan böyledir. Hep böyle olmuşlardır, böyle olmaya da devam edeceklerdir. Bu onların normal haline geldiği için, bu davranışları öyle içtenlikle ve öyle karşılıksız yapma eğilimindedirler ki, dışarıdan gözüken de bunun yaratılışla verili bir özellik gibi algılanmasına yol açmaktadır. Oysaki yaratılış bakımından herkes aynı verilere sahiptir. “Her insan fitrat üzere doğar” ifadesinden bu anlaşılır. O halde bu insanları bu hale getiren, bu hallerini artıran ve onları “böyle” yapan şey daha çok dışarıdan etkilenmelerdir, eğitimidir, terbiyedir. Başta aile terbiyesi olmak üzere, çevre ve okul bu yönleri desteklemiş ve desteklemeye de devam ediyorsa, bu davranışlar çok kolay bir şekilde yerleşir ve öyle devam eder.

Bir başka ön plana çıkan şey de bazen insanların rutin bir şekilde hayatlarını yaşayıp giderken birden bire bir felaket ile veya bir kayıp ile varlıklarını sorgulamaya başlamaları olur. Artık hiçbir şey onlar için eskisi gibi değildir. Hayat değişmiştir. Güne farklı başlarlar. Eksenleri kaymıştır. Hayatın merkezine aldıkları şeyleri yeniden sorgulamaya başlarlar. Neyin değerli olduğunu, bazen kayıplarından sonra öğrenirler. Yaşadıkları felaketten öğrendikleri şey, neye yatırım yapmaları gerektiğini belirlemeye başlar. İşte bu durumlar da insana özgecil olmayı ve “gönülden vermeyi” öğretebilir.

İnsan tecrübe ettiği şeyi kendine mal eder. Gönüllük çalışmaları da insanların hayatına tecrübe ettikleri şeyler yoluyla girebilir. Bunu sağlamanın çok çeşitli yolları olabilir. Örneğin, çocuklarda ve gençlerde bu bilinci ve dolayısıyla bu davranışı geliştirmek için alternatif yaz tatilleri içinde belirlenmiş bir takım gönüllü faaliyetler oluşturulmuştur.¹³ Bu faaliyetler uluslararası bir kamp programı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Buna göre, deneyim gerektirmeyen, herkesin yapabileceği türden basit onarım ve yardım işleri olduğu gibi, bazı özel ilgi alanlarına yönelik işler de projelendirilebilmektedir. Türkiye’den öğrenciler çok çe-

13 http://www.experiment.org.tr/docs/uluslararası%C4%B1_gonullu_pr.htm; www.unitedplanet.org/lang/turkey; <http://www.bizuniversitelyiz.com/default.aspx?Load=6&PID=92> (07.07.2011).

şitli ülkelerde bu deneyimi yaşarken, diğer ülkelerden de çeşitli organizasyonlarla Türkiye’de bu deneyimi yaşayan öğrenciler bulunmaktadır. Bu deneyimi yaşayan bireyler, bir işi başarmanın ve ötekilerin yararına çalışmanın manevi hazzını alarak yaptıkları şeylerin değeri hakkında bir bilince ve kalıcı davranış değişikliğine ulaşabilirler. Bildikleri şeyleri yapabilir hale geldiklerini görmek onlarda özgüven geliştirici bir motivasyon haline gelebilir. Bu çalışmalarda insanlar arası dolayısıyla uluslararası ilişkilere olumlu katkı sağlayacak temel bir durum tanışmadır. Bir araya gelen bireyler, bir araya getirdikleri kültürleri yoluyla, tanışma, anlama, birlikte hareket etme gibi pek çok değeri üreteceklerdir. Bu deneyimlerden bir örnek Estonya’dan Sara Albino’ya aittir. Toplum Gönüllüleri Kuruluşunun Türkiye faaliyetleri çerçevesinde Türkiye’de bulunmuş ve gençlik çalışmalarında dinler arası diyalog ile ilgili deneyimlerini paylaşmıştır. Türkiye’de bulunduğu süre içerisinde en azından karşılaştığı ve tanışma imkânı bulduğu insanlara ilk elden kendi inançlarıyla ilgili bilgi vermenin ne kadar önemli bir şey olduğunu ifade etmiştir. Bu tecrübesinden hareketle dünyanın neresinde olursa olsun insanların birbirlerini tanıma ve anlama çabasına katkı sağlayacak gönüllü çalışmaların önemine dikkat çekmiştir.¹⁴

Gönüllülük ile din ve din eğitimi arasında bir ilişki kurulabilir mi?

Bu soru gönüllü faaliyetlerin aynı zamanda dini faaliyetler olarak görülüp görülemeyeceği veya kendini din ile ilişkilendiren insanların gönüllü faaliyetlere daha kolay ve aktif bir destek verip vermedikleri şeklinde de sorulabilirdi. Bununla ilgili olarak bazı araştırmalar incelendiğinde, bireylerin dini inançlarının onların gönüllü çalışmalara katılmalarında önemli bir rolü olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁵ Bu durum hiç de şaşırtıcı değildir. Çünkü din, insanlar arası ilişkilerin düzenlenmesinde söz sahibi bir kurum olarak, yardımlaşmayı ve dayanışmayı öğütlemekte ve teşvik etmektedir.¹⁶

İslam’ın insanlar arası ilişkileri düzenlerken kullandığı kodlar, onları doğrudan davranışa götüren kodlar olmuştur. “Kendi için istediğini başkası için de istemek” veya tersi “Kendi için istemediğini başkası için de istememek” bir dünya görüşü oluşturmak açısından “altın kural (the golden rule)” olarak geçmek-

14 Sara Albino, *Community Volunteers Foundation, Turkey My experiences with inter-religious dialogue in youth work*, <http://www.docstoc.com/docs/49717200/Youth-Work-Magazine---Estonia> (07.07.2011).

15 Faith&philanthropy, *the connection between charitable behavior and giving to religion*, a special report, giving&volunteering in the United States, 2002, Independent Sector, www.IndependentSector.org (07.07.2011); H. Murat SOYTÜRK, *Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük: Deniz Feneri Derneği Ankara Şubesi Örneği*, s.86; 125, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

16 *Study finds religious people more likely to volunteer*, <http://www.gainesville.com/article/20090620/ARTICLES/906201000?p=2&tc=pg> (07.07.2011).

tedir. Bilindiği gibi Müslümanlar bu kuralı Hz. Muhammed'in bir öğüdü olarak yaygınlaştırmışlardır. O halde hiçbir maddi karşılık beklemeden, "öteki" için bir şey yapma fikri, dini öğretinin insan davranışının gelişmesine sağladığı katkılardan biridir. Ancak bu kadar hayati olan bir davranışın gelişmesi için nasıl bir eğitim-öğretim süreci gerekmektedir? Teorik olarak örgün ve yaygın din eğitimi ve öğretimi süreçleri düşünüldüğünde, gerek hazırlanan programlar, gerek yazılan kitaplar, gerekse gerçekleştirilen dersler, vaazlar vs. konusunda bir problem olmadığı gözlenmektedir. Yukarıdaki altın kural, söz konusu tüm etkinliklerde muhakkak yer almış ve almaya da devam etmektedir. O halde sosyal hayatta karşılaşılan olumsuz durumlar neden daha çok görünür olmuştur? Sevgi yerine sevgisizliğin, barış yerine kavganın, huzur yerine gerilimin tırmanması ve bunların medya aracılığıyla çoğu zaman olumsuz örnek teşkil ederek beslenmesi ve devam etmesi nedendir? Şüphesiz bunları çok yönlü düşünmek gerekir. Yıllar içerisinde karşılaştığı öğrencilere "sen bu konuda ne yaptın?" sorusunun karşılığını, "bu konuda ... yapılmalıdır" şeklinde alan bir hocanın kişisel merakı olarak da olsa, bu makale eğer din gerçekten insanlar üzerinde olumlu etkilere sahipse, bunca eğitim daha olumlu sonuçlara yol açmalı değil mi, sorusunu sormaya kendinde hak görmektedir.

Din eğitimi alanından pratik örnekler ve öneriler

Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği bölümü öğrencilerinin okuduğu "Çocuk Edebiyatı" dersinde, öğrencilere ödev olarak Milli Kütüphaneye gitmeleri ve orada çocuklar için yazılmış eserleri incelemeleri söylenmiştir. Bu onların ödevlerinin esas kısmıdır. Ancak "gönüllülük" konusunda deneme amaçlı olarak aynı öğrencilere Milli Kütüphane'nin "konuşan kitaplık" bölümünü de incelemeleri önerilmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu esas ödevlerine yoğunlaşarak çocuk edebiyatı taraması yapmışlar, ancak bir kısmı büyük bir heyecanla "konuşan kitaplık" tecrübelerini aktarmışlardır. Milli kütüphanenin görme engelli bireyler için oluşturmuş olduğu bu bölümde çeşitli alanlardan eserler seslendirilerek bir sesli kütüphane oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu hizmet için herhangi bir profesyonellik aranmamakta, maddi bir karşılığı olmayan bu hizmete katkı sağlamak isteyen "gönüllüler" ile yola devam edilmektedir. Bunu öğrenen öğrencilerden birkaçı "gönüllü" olma konusunda ne yapılması gerektiğini sorduklarında, sadece bir deneme kaydına ihtiyaç duyulduğunu, bunun da çok fazla bir zaman almayaacağını öğrenince, denemeye karar vermişlerdir. Sesleri ve okumaları ile ilgili gerekli analizin yapılmasından sonra kendilerine haber verileceğini, bu durumda eğer uygun görülürlerse seçecekleri kitapları seslendirebilecekleri söylenen öğrenciler ilk defa böyle bir şeyle karşılaşmış olmanın şaşkınlığı ve işe yaramanın ve öteki için bir şey yapmanın maddi değil manevi karşılığını yüreklerinde hissederek bu yaşadıklarını sınıfta paylaşmışlardır. Buradan çıkan sonuç, yukarıdaki altın kuralın teorik zeminden pratik zemine çıkışının birey üzerinde olumlu etkiyi gerçekleştirmede en önemli unsur olduğudur. Kurallar, uygulama zemini bulama-

dıkça soğuk yüzlü olmaya devam ederler. Uygulama zemini buldurmamak ve uygulamanın bireye kattıklarının değerini fark ettirmek, davranış gelişimine giden yolu açacaktır. Hayatın çeşitli alanlarında gerçekleştirilebilecek gönüllü etkinlikler bu davranışın bir yaşam tarzı haline gelmesine katkıda bulunabilir. İnsanlar nasıl ki hayatlarını devam ettirmek için bir takım maddi ihtiyaçlara sahipler ve bu yüzden çalışıyorlarsa, insan olmalarını ve insan kalmalarını sağlayacak manevi ihtiyaçlarını da bu tarz etkinlikler yoluyla karşılayabilirler. Böylece “gönüllülük” yukarıda konusu geçen çift taraflı faydası da gerçekleşmiş olur.

Eğitim sisteminde özellikle uygulamaya yönelik derslerin geliştirilmesi gönüllülük bilincinin oluşması ve gelişmesi üzerinde etkili olabilir. 2006 yılından itibaren tüm eğitim fakültelerinde zorunlu olarak okutulan “Topluma Hizmet Uygulamaları”¹⁷ dersi buna iyi bir örnektir. Topluma hizmet uygulamaları dersi, projelerle yürütülen bir derstir. Topluma hizmet uygulamaları ile ilgili çalışmalar bireyi sosyal alanda ortaya çıkan durumlara karşı hassasiyet geliştirme yönünde rehberlik edebilir. Öğretmen adayları bu dersle kendilerinden beklenen “toplum liderliği” rolüne uygun olarak okul dışındaki gerçek dünyanın içerisinde rol modelliği yapma bilgi ve becerisi kazanabilirler. Rol kimliği de gönüllülük için önemli bir motivasyon aracıdır. Bu dersin amaçları arasında öğretmen adaylarının bireysel gelişimlerini sosyal ortamlarda devam ettirmeleri ve problem çözme yeteneklerini geliştirerek özgüven kazanmaları da belirtilmiştir. Öğretmenlik uygulaması dersleriyle kendi alanlarında uygulama imkanı bulan öğretmen adaylarının bu dersle de toplumla karşılaşma konusunda deneyim kazanmaları mümkündür. Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri de sosyal alandaki gelişmeleri izlemek, ihtiyaçların tespiti ve çözüm üretme konusunda, kendi alan bilgilerini işe koşmakla fazladan bir avantaj sağlayabilirler. Çünkü eğitimini gerçekleştirdikleri alanın uygulama yeri olan toplum, öğrendikleri ve öğrettikleri bilgileri sınamak için bir fırsat alanıdır. Geliştirecekleri projelerle, kazanacakları gönüllülerle bir “iş”i başarmanın doyumuna ulaşmak için bir fırsattır. Gönüllülerle çalışabilmeleri için öncelikle projelerinin işlerliğinin inandırıcılığını sağlamak durumundadırlar. Bu noktada da yukarıda belirtildiği gibi kendi alan bilgileri onları desteklemek için hazırda beklemektedir. Makalede daha önce söz konusu edilen araştırmada dinin ve dolayısıyla dindar insanların gönüllü çalışmalara daha etkin bir katkı sağladıkları yönündeki bulgulara dayanarak bireylerin manevi gelişimlerine yönelik teşvik edici bir rehberlik gerçekleştirebilirler. Örneğin, tüketim alışkanlıkları ile ilgili bir proje geliştirilirken, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenin diğer alan öğretmenlerine göre daha avantajlı olduğunu düşünmek gerekir. Tüketim konusunda insanları bilinçlendirmeye yönelik her türlü eylemin aynı zamanda manevi bir kazanıma da dönüşeceğine kendisi de inanan bir öğretmen, bu konuda rol modeli olmak ve projenin devamlılığını sağlamak konusunda zorlanmayacaktır. Müslüman bir toplumda yaşayan herkes israfın kötü olduğunu bilir. Ancak nasıl israf edilmeyeceğiyle ilgili somut ve inandırıcı eylemlere katılmak için bir ha-

17 Hasan Coşkun, *Topluma Hizmet Uygulamaları*, Anı Yayıncılık, Ankara 2009.

reket noktasına ihtiyaç duyulabilir. İşte bu ihtiyaca cevap üretmek öğretmenin sosyal görevlerinden biri olmalıdır.

Yaygın din öğretimi alanında da benzer durumlardan söz etmek mümkündür. Artık bilgiye ulaşmak kolaylaşmıştır. İnternet ve diğer medya alanları bilgiye ulaşma süreçlerinde imkânları artırmıştır. Ancak insanların öğrendikleri bilgilerle neler yapabilecekleri konusunda yönlendirilmeye ihtiyaçları devam etmektedir. Yaygın din öğretimi alanında görev yapan insanlardan da aynı öğretmenlerden olduğu toplumsal liderlik rolü beklenmektedir. Her mahallenin bir okulu olduğu gibi bir de camisi vardır. Çoğunlukla cami hizmetleri ve Kur'an Kurslarında insanlar Kur'an okumayı öğrenmenin yanı sıra dini bilgiler de edinmektedirler. Teorik olarak edinilen bu bilgilerin hayatiliğini ancak hayatta uygulama alanını gördüklerinde kavrayabilmekte ve davranışa dönüştürmektedirler. Yaygın din eğitimi yetişkin eğitimi olması dolayısıyla örgün eğitimden farklı olarak tecrübe paylaşımına daha çok dayalıdır. Bu eğitim kurumlarına veya camilere gelen insanlar zaten belli bir hayat anlayışına ve birikimine sahiplerdir. Neyi, ne kadar ve nasıl yapabileceklerine dair kendilerince tecrübeleri ve donanımları vardır. Bu insanların manevi hayatlarını canlandırmak ve zenginleştirmek için gönüllü işlere teşvik etme yönünde din hizmetlilerine önemli görevler düşmektedir.

Sonuç

İnsanlar yaptıklarının karşılığını almak isterler. Bu onların doğasında vardır. Hayatı devam ettirmek için kendilerine uygun işlerde çalışmak ve emeklerinin karşılığıyla kendilerine ve bakmakla yükümlü oldukları insanlara geçim sağlamak zorundadırlar. Herkes kendi geçimini sağlamak için bir şeyler üretmek zorundadır. Hayatın devamlılığı için bu alış verişin sürmesi gerekir. Ancak insanın insanileşme serüveninde yaptıklarının "maddi" karşılığını almayı netice veren bu zorunluluklar dışında ve yanında kendi dışındaki varlıklar için gönüllü olarak ne ürettiğinin de önemi vardır. İnsanı insan yapan, zorunluluklarının dışında içinden gelerek can-ı gönülden gerçekleştirdiği, sevgi ile ürettiği işlerdir.

Toplumsal bir varlık olarak insan sevgi ile yaşar. İnsanın sevgi ile yaşaması, onun bireyselliğinin içinde yalnızlığa mahkûm olmasının kendine zarar bir durum olduğuna ve insanın sosyal bir varlık olarak bireyselliğini toplum içerisinde deneyimlemesi gerektiğine işaret eder. İnsanlar sevgiyle birbirleri için bir şeyler yapmanın ve böylece işe yarar olmanın hayatı anlamlandırmada nasıl bir rolü olduğunu fark ettiklerinde bundan vazgeçemezler. Bu fark ediş, onlarda kalıcı davranışların gelişmesine yol açabilir.

Toplumda bireyler birbirleriyle ne kadar sağlıklı ilişkiler kurarsa o kadar sağlam bir toplum oluşur. Bu ilişkiyi destekleyen bazı değerler vardır. Bu değerler hemen her toplum için geçerlidir. Kimi toplumlarda bu değerler dini yapıdan ileri gelir. Türk toplumu için de bu söylenebilir. Türk toplumu dini değerleri önemseyen bir toplumdur. Dini pratiklerden uzak bile olsalar kendilerini dini değerlerden

ayrı tutmazlar. Bu dini değerlerden olan yardımlaşma ve dayanışmayı “iş” haline getirerek “gönüllü” organizasyonlarda “gönüllü” olarak yer alırlarsa, sağlıklı ilişkiler yaşayabilen faydalı bireyler olarak sağlam bir toplum yapısı oluşturabilirler.

O halde iyiyi istemek ve iyiliği yaymak üzere her insan kendi kabiliyetlerine göre davranmak sorumluluğundadır. Bu sorumluluğu bir bilinç, anlayış ve nihayet davranış düzeyinde gerçekleştirmeyi hedefleyen dinin, uygun yollarla insan hayatına katkıda bulunması hususunda her kademedeki din eğitimcilerinin ve din görevlilerinin sorumluluk alması gerekir.

Kaynakça

- <http://www.answers.com/topic/volunteerism>(07.07.2011).
- <http://www.ipspr.sc.edu/publication/Volunteerism%20FINAL.pdf> (07.07.2011).
- <http://www.ipspr.sc.edu/publication/Volunteerism%20FINAL.pdf> (07.07.2011).
- http://www.bedd.org.tr/?p_id=44 (07.07.2011).
- <http://www.csv.org.uk/volunteering/mentoring-befriending> (07.07.2011).
- <http://www.ipspr.sc.edu/publication/Volunteerism%20FINAL.pdf> (07.07.2011).”Volunteerism: Benefits, Incidence, Organizational Models, and Participation in the Public Sector”, Richard D. Young.
- http://www.wwz.unibas.ch/fileadmin/wwz/redaktion/wipo/Alois_Stutzer/Volunteering_Economica.pdf (07.07.2011). Stephan Meier and Alois Stutzer, “Is Volunteering Rewarding in Itself?”, September 6, 2006.
- http://www.experiment.org.tr/docs/uluslararası%C4%B1_gonullu_pr.htm. (07.07.2011).
- <http://www.unitedplanet.org/lang/turkey> (07.07.2011).
- <http://www.bizuniversiteliyiz.com/default.aspx?Load=6&PID=92> (07.07.2011).
- <http://www.docstoc.com/docs/49717200/Youth-Work-Magazine---Estonia> (07.07.2011). Sara Albino, Community Volunteers Foundation, “Turkey My experiences with inter-religious dialogue in youth work”
- <http://www.IndependentSector.org> (07.07.2011). “Faith&philanthropy, the connection between charitable behavior and giving to religion, a special report, giving&volunteering in the United States”, 2002.
- H. Murat SOYTÜRK, “Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük: Deniz Feneri Derneği Ankara Şubesi Örneği”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
- <http://www.gainesville.com/article/20090620/ARTICLES/906201000?p=2&tc=pg> (07.07.2011). “Study finds religious people more likely to volunteer”
- Hasan COŞKUN, Toplum Hizmet Uygulamaları, Anı Yayıncılık, Ankara 2009.